

CAHİT ZARİFOĞLU'NUN ŞİİRLERİNDE TASAVVUFUN GÖRÜNÜM BİÇİMLERİ*

Büşra SÜRĞİT**

ÖZET

Cahit Zarifoğlu (1940-1987) modern Türk edebiyatının kilometre taşlarından biridir. İlk edebi ürünlerini lise yıllarında vermeye başlayan sanatçı, şiir, öykü, günlük, roman, edebi deneme, masal ve tiyatro gibi birçok türde eser vermiştir. Bununla birlikte o, daha ziyade şairliğiyle temayüz etmiş bir isimdir. Toplam dört şiir kitabı yayımlamış olan Zarifoğlu, şiirlerinde benlik, varoluş sorunu, doğu-batı çatışması, aşk, aile ve modernleşmenin birey üzerinde yarattığı tahribat gibi birçok konuyu etraflıca ele almıştır. Bu geniş tematik yelpaze içinde dikkat çeken konulardan biri de tasavvuttur. Cahit Zarifoğlu'nun yaşam öyküsü gözden geçirildiğinde onun, dini-tasavvufi geleneklerin sınımsız korunduğu ve yaşatıldığı bir ailede yetiştiği fark edilir. Buna ilaveten şair, 1977 yılında Nakşi meşâyihinden bir mürşide intisap ederek tasavvufi pratikleri hayatına geçirmeye başlamıştır. Yakın dostları, bu tarihten itibaren farklı bir Cahit Zarifoğlu portresi ile karşı karşıya olduklarını vurgulamışlardır. Bütün bu zihni ve fikri dönüşümler, sanatçının ortaya koyduğu edebi ürünlerin içeriğini, dilini, hatta üslup ve teknik yapısını önemli ölçüde etkilemiştir. Özellikle **Menziller** ile **Korku ve Yakarış** başlıkları altında toplanan şiir metinleri, içerinde, tasavvufi eğilimlerin bakış açılarından ve kelime örüntülerinden sayısız iz barındırırlar. Sanatçının yaşadığı içsel dönüşüm ile haller özellikle "Özgürlüğe Doğru", "Kayıt", "Kabul", "Ayna", "İkinci Ayna", "Menziller", "Korku ve Yakarış", "Zahmet Vakti", "Başım Eğik Dilim Kapalı Gözler Kançanağı Anlamında" başlıklı şiirlerinde oldukça yoğun bir şekilde göze çarpar. Bu makalede Zarifoğlu'nun bu açıdan dikkat çeken şiirleri mercek altına alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Cahit Zarifoğlu, tasavvuf, Türk şiiri, Menziller, Korku ve Yakarış

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Arş. Gör. Yıldız Teknik Üniversitesi Davutpaşa Kampüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: busrasurgitt@gmail.com

REFLECTIONS OF MYSTICISM IN CAHİT ZARİFOĞLU'S POEMS

ABSTRACT

Cahit Zarifoğlu (1940-1987) is one of the cornerstones of modern Turkish literature. The artist who started to publish his works in high school, produced his creations in many genres such as poem, short story, memory, novel, letter, literary essay, tale and drama. Nevertheless he is an artist who becomes distinguished with being a poet. Zarifoğlu who published four poem books in all, dealt with matters like ego, problem of existence, collision of the east and west, love, family and the devastation of the modern individual which results from modernization process. In this large thematic spectrum, mysticism is one of the noteworthy matters. When Cahit Zarifoğlu's biography is examined, it will be noticed that he grew up in a family in which religious and sufistic conventions were kept and maintained. Furthermore in 1977, the poet became affiliated with a guide from Nakşî sheikhs and started to carry out the mystical practises. His fellows emphasized that from that date forward, they met with a different Cahit Zarifoğlu portrait. All these intellectual and spiritual transformations affected crucially the content, the literary language, the style and the structure of the literary works created by the artist. Especially the poem texts that are entitled **Menziller** and **Korku ve Yakarış** comprises numerous impressions from mystical viewpoints and patterns. The internal transformation and the situations which the artist experienced are greeted intensively especially in the poems entitled "Özgürlüğe Doğru", "Kayıt", "Kabul", "Ayna", "İkinci Ayna", "Menziller", "Korku ve Yakarış", "Zahmet Vakti", "Başım Eğik Dilim Kapalı Gözler Kançanağı Anlamında". In this article, Zarifoğlu's poems which are remarkable in this respect will be examined.

Key Words: Cahit Zarifoglu, mysticism, Turkish poetry, Menziller, Korku ve Yakaris

Giriş

Modern Türk şiirinin seyrine bakıldığında birçok şairin, şiirlerinde tasavvufî geleneğe yer verdiği görülmektedir. Fakat bunların büyük bir çoğunluğu tasavvufu, yalnızca yararlanılacak entelektüel ve estetik bir kaynak olarak görmüşlerdir. Bundan dolayı bu şiirlerde, hakikatle/hikmetle bir ilişki kurma yahut tasavvufu özümseme amacını gütmemişlerdir. Tasavvufî kültür yükünden ödünç aldıkları öğeleri (ses/içerik/kelime hazinesi), modern metinlere taşımak, böylelikle şiirlerine kültürel bir arka plan oluşturabilmektir bütün gayeleri.

Öte yandan sayıca az olsa da bazı şairler, tasavvufî geleneği, metafizik bağlamda bir beslenme kanalı olarak algılamışlar; sahih kimliklerini o metafizik kanala entegre olunca kazanabileceklerini düşünmüşlerdir. Dahası tasavvufu, yaşanabilir bir iklim olarak idrak etmişler, şiirlerini böyle bir algılayış biçiminin ışığında kaleme almışlardır. Erken sayılabilecek bir yaşta kaybettiğimiz Cahit Zarifoğlu, bu çerçevede anılması ve mercek altına alınması gereken sanatçıların başında gelmektedir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014*

1. Cahit Zarifoğlu'nun Yaşantısında Tasavvufun Yeri ve Önemi

Türk edebiyatının en güçlü damarlarından biri olan Cahit Zarifoğlu, modern Türk şiirinde tasavvufu içeriden kuşanmış nadir şairlerden biridir. O, sohbet halkalarının lezzetini iliklerine kadar duymuş bir sanatçıdır.¹ Öncelikle sufiyane duyarlığa sahip mizacı ile içine doğduğu aile ortamı bu hususta etkili olmuştur. Zarifoğlu'nun biyografisi tetkik edildiği zaman ailesinde manevi bir atmosferin mevcut olduğu anlaşılır.

Şair, **Yaşamak** ismini verdiği günlüklerinde “Rahmetli babam da Nakşiydi” diyerek babasının tasavvufla bağlantısına işaret etmiştir. Ceza hâkimi olan Niyazi Zarifoğlu, Rasim Özdenören'in belirttiğine göre “kalem ve kalp ehli bir insandır.”² Nakşi şeyhlerinden biri olan Âbid Efendi'den ruhsat almıştır.³ Fransızcanın yanı sıra Arapça ve Farsça bilen, divan edebiyatına vâkıf olan, ezberinde birçok şiir tutan baba Zarifoğlu, haftanın belirli günlerinde evde toplantılar tertiplemektedir. Geniş bir katılımı gerçekleştiren bu toplantılarda, dini ve tasavvufi içerikli sohbetler edilmekte, zikirler yapılmakta, ilahiler söylenmektedir. Bu ilahiler zaman içinde çocukların da hafızasına yerleşmiştir. Niyazi Bey, Nakşî dervişliğinin gereklerini yerine getirmeye çalışmakta, ibadetlerini ve virdlerini aksatmamaya özen göstermektedir.⁴

Anne Şerife Hanım, tıpkı eşi gibi Âbid Efendi'den ders almaktadır. Virdlerini hiç ihmal etmemekte, devamlı Kur'an okumaktadır.⁵ Tasavvuf derslerinden edindiği mukteşebâtı çocuklarına aktarma konusunda oldukça titizdir. Ayrıca Zarifoğlu ve kardeşleri ergenlik dönemine erişinceye kadar Cuma geceleri ile kandillerde, bütün aile bir araya gelip mevlit ve ilahiler okumaktadır. Niyazi Bey, bu zaman dilimlerine hususi bir önem vermekte, âdeta onlara bir tören havası katmaya çalışmaktadır. Bütün bu yaşantılar, Cahit Zarifoğlu'nun bilinç altına kuvvetli bir şekilde yerleşmiştir.⁶ Tabii olarak ortaya koyduğu şiirlere de aksetmiştir.

Zarifoğlu, ilk şiir kitabı olan **İşaret Çocukları**'nda (1967) ağırlıklı olarak benlik, varoluş, çocukluk, kadın ve aşk gibi bireysel temalara yer vermiştir. Bununla birlikte az da olsa tasavvufi öğelere tesadüf etmek mümkündür. Sözgelimi kendi çocukluğundan damıttığı “Şan”⁷ şiirinde, babası Niyazi Bey'in kendisini götürdüğü bir sohbet meclisinden söz etmektedir. Burada kahveli bir zikir toplantısı söz konusudur. Basık tavanlı odada, gözlerini yumarak huşu içinde zikir yapan dervişlerin görünümü, Zarifoğlu'nun muhayyilesinde derin izler bırakmıştır.

“Bir haneye çağrıldılar
Halılar hasırlar ve kaynayan canlar
Acı kahve derin fincanla sunuldu
Oraya ateş birikmesi gibi oturdular
Gözlerini kapıyarak ve sormıyarak

.....

¹ Yusuf Turan Günaydın, “Dervişlik Havuzu İçre Cahit Zarifoğlu'nun Tasavvufi Tutum Ve Düşüncesi”, **Hece Dergisi (Yedi Güzel Adam'dan Biri: Cahit Zarifoğlu Özel Sayısı)**, S.126-127-128, Haziran-Temmuz-Ağustos 2007, s.77.

² Rasim Özdenören, “Cahit'in Şiiri Hem Kaynakları Hem Yapısı İtibariyle Müstakil Bir Alanın Ürünüdür”, **Yedi İklim (Cahit Zarifoğlu Özel Sayısı)**, S.5-6, Temmuz-Ağustos 1987, s.5.

³ Hüseyin Yorulmaz, **Bir Neslin Ağabeyi: Erdem Bayazıt**, Hat Yayınevi, İstanbul, 2012, s.260.

⁴ Rasim Özdenören, “Kuşbakışı”, **Hece Dergisi (Yedi Güzel Adam'dan Biri: Cahit Zarifoğlu Özel Sayısı)**, S.126-127-128 Haziran-Temmuz-Ağustos 2007, s.13.

⁵ Rasim Özdenören, “Kuşbakışı”, s.11.

⁶ Rasim Özdenören, “Kuşbakışı”, s.13.

⁷ Cahit Zarifoğlu, “Şan”, **Şiirler**, 8.baskı, Beyan Yayınları, İstanbul, 2011, s.95-104.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

Dervişler

Basık ve duvarları secdeye giden odada

Hasırlar acı kahve derin halli uşak

Halvet ve küçük ağzımla

Uçar dalgınca uyurdum sakallarında” (s.103)

Şair, 1970’li yıllarda tasavvufa daha fazla ilgi duymaya başlar. Yusuf Turan Günaydın, Necip Fazıl Kısakürek’le ilişkisinin, sanatçıyı farklı tasavvuf çevrelerine yaklaştıran bir etken olduğuna dikkat çeker. Cahit Zarifoğlu’nun kayınpederi olan Kasım Arvasi, Necip Fazıl Kısakürek’in müridi olan Abdülhakim Arvasi’nin yeğenlerindedir. Dolayısıyla Nakşibendî yoluna mensuptur. Van müftüsü olan bu zat, zaman zaman Ankara’da tasavvufi sohbetler düzenlemektedir. Cahit Zarifoğlu, Kısakürek’e olan yakınlığı dolayısıyla bu sohbetlere iştirak etmektedir. Kasım Arvasi, sohbetlerinde gördüğü Zarifoğlu’nu, Kısakürek’in de tavsiye etmesi üzerine beğenir. Çok geçmeden kızı Berat Hanım ile Zarifoğlu, 19 Ağustos 1976 tarihinde Kısakürek’in nikâh şahitliğinde evlenirler.⁸ O zamana kadar bir “avare böcek” gibi “kayıtsız” yaşamayı seçmiş olan Zarifoğlu’nun, Arvasiler’den aldığı manevi terbiyeye uyum sağlaması uzun sürmez. Şairin, köklü sufi ailelerinden Arvasilerle kurduğu akrabalık bağı bu noktada önem arz etmektedir.

Bunlara ilaveten kayınpederi Nakşi şeyhi olan Zarifoğlu’nun kendisi de 1977 yılının sonbaharında, bir Halîdî şeyhi olan Abdürrahim Reyhan Efendi’ye intisap eder.⁹ Kısacası o, başlangıçta “havuzuna giremediğini” düşündüğü bir medeniyetin içinde olmuştur hep.¹⁰ Bu intisap sürecinin akabinde sanatçının karakterinde önemli değişiklikler olmuştur.

Daha önce “prens bohem sanatçı havasında olan, kolay küçümseyen ve insanlarla rahat diyaloga giremeyen”¹¹ Zarifoğlu, âdeta dönüşüm geçirir. Daha sosyal, rahatça görüşülen, aktif, diğer insanların kaygılarını paylaşan bir adama dönüşür.

Cahit Yeşilyurt, bir yazısında 1980’li yıllarda Zarifoğlu’nun hayatına, tasavvufun “zarifâne bir üslupla” gelip yerleştiğini dile getirir. Sanatçının yakın ilişkilerinde de bu durum açıkça fark edilmektedir. İhlâslı davranışları hemen dikkat çekmektedir.¹² Şair, insanları kırmaktan kaçınmakta, muhtaç olan herkesin yardımına koşmaktadır. Herkesi iyiye ve güzelliğe davet etmektedir. Mağdur İslam ülkelerine el uzatmayı amaçlayan organizasyonlarda başı o çektiği halde hep kenarda kalmayı tercih etmektedir.¹³ Teorik konuşmaların yapıldığı ortamlarda bulunmamayı düstur haline getiren Zarifoğlu, sanatçı olmanın getirebileceği her türlü kibirden ve gösterişten uzak durmayı seçmiştir. Fildişi kulesinden çıkmış; toplumun sorunlarıyla ilgilenen, genç yazar ve şair

⁸ Rıdvan Çınar, “Cahit Zarifoğlu’nun Şiiri Üzerine Bir İnceleme” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 1999, s.50.

⁹ Cahit Zarifoğlu’nun yanı sıra Rasim Özdenören ve Erdem Bayazıt da Abdürrahim Reyhan Efendi (1930-1999)’ye intisap etmişlerdir. Bu bağlantı öyküsü için bkz. Mehmet Nezir Eryarsoy, **Gül Yetiştiren Adam: Rasim Özdenören**, İlke Yayıncılık, İstanbul, 2009, s.136-138; Asım Gültekin, “Rasim Özdenören’de Fikir ve Hayat Tutarlılığı”, **Medeniyetin Burçları: Rasim Özdenören**, (Haz. Turan Karataş) **Medeniyetin Burçları: Rasim Özdenören Kitabı**, Memur-Sen Kayseri İl Temsilciliği, Kayseri, 2011, s.100.

¹⁰ Yusuf Turan Günaydın, “Dervişlik Havuzu İçre Cahit Zarifoğlu’nun Tasavvufi Tutum ve Düşüncesi”, s.78.

¹¹ Beşir Atalay, “Cahit Zarifoğlu’nun Kişiliği ve Sanatı Çevresinde” (Söyleşiyi Yöneten: Şaban Abak), Cahit Zarifoğlu, **Konuşmalar**, Beyan Yayınları, İstanbul, 2011, s.169.

¹² Cahit Yeşilyurt, “Şiirin Genç Gövdasının Binası Geçti”, **Yedi İklim (Cahit Zarifoğlu Özel Sayısı)**, S.5-6, Temmuz-Ağustos 1987, s.31.

¹³ Ersin Nazif Gürdoğan, **İki Dünyanın Hesaplaşması**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2011, s.51.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

adaylarına yol göstermeyi vazife addeden bir “ağabey” kimliğine bürünmüştür.¹⁴ Arkadaşlarıyla birlikte yaptıkları bütün çalışmalarda âdeta bir “dinamo” yahut bir “lokomotif” rolünü üstlenmektedir. Üstelik riyakârlıktan, ateşten kaçır gibi kaçmaktadır.

Kasım Arvasi, şairin bu yönüne şu sözlerle dikkat çekmektedir:

“Bence Cahit’in en önemli özelliği hakiki müslümanlığı ve bunun yansıması olarak iyi ahlak sahibi olmasıdır. İbadet ve ihlasında titiz ve samimiydi. Her gün Kur’an-ı Kerim okumadan yatmazdı. Cahit’in ağzından hiç kimsenin gıybetini duymadım. “Bir eserim var bakar mısınız?” dediğini görmedim. Eve getirip “Ben bu işleri yaptım, bu kitapları yazdım” dediğine hiç şahit olmadık. Riyadan korkuyor olmalıydı.”¹⁵

Zarifoğlu, çevresindekileri utandıran bir gayretle çalışmakta, çoğu insanın alelâde diye niteleyip burun kıvracağı işleri yüksünmeden yapmaktadır. Özellikle sanat dergilerinde sıradan bir meşguliyet olarak kabul edilemeyen okuyucu mektuplarına cevap verme sorumluluğunu, sistemli bir şekilde ve iştiyakla yerine getirmesi bu çerçevede değerlendirilmesi gereken bir olgudur.

Sanatçı her yerde görülmekte, herkese yardım etmekte, fakat hiçbir zaman öne çıkmamaktadır. Kalabalıklardan sürekli kaçmakta, bir toplulukta bulunsa bile aslında “yalnız” yaşamaktadır. Bu bağlamda **Yaşamak**’ta uzun uzun sözünü ettiği “yalnız ardıc[a]”¹⁶ benzemektedir.¹⁷ Sanatçının kadim dostlarından biri olan Ersin Nazif Gürdoğan, onun “dervişçe” bir hayat yaşadığını şu sözlerle ifade eder:

“Zarifoğlu, dervişçe hayatın erişilmez örneklerinden biriydi. O, verene verildiği için vermeyi hayatının vazgeçilmez bir eylemi haline getirmişti. Çünkü o, öğrendiğine inanır, inandığını yapardı. İnandığı hiçbir şey hayatının dışında kalmazdı. Dünyadaki bütün insanların derdiyle ilgilenirdi.”¹⁸

Seyfettin Ünlü’ye göre Zarifoğlu’nun şiiri, bu içe dönük yalnızlıktan önemli ölçüde beslenmiştir. Onun yaşadığı bu yalnızlık, bir yönüyle halvete uzanan, bir yönüyle de “uzlet” kelimesinin anlamını içinde barındıran bir yalnızlıktır.¹⁹

Sanatçının yakın dostu Mehmet Akif İnan, bu değişimle ilişkili olarak şu yorumu yapar: “Cahit’in hayatında birbirini reddetmeyen, iç içe iki dönem var. Birincisi meselelerimize karşı biraz lakayd ve serazat ve bohem dönemi. Bir de 1970’lerden sonraki, toplumsal meselelere yöneldiği dönem.”²⁰ Bununla birlikte her iki dönemde de sanat estetiği, birbirine aykırılık belirtir mahiyette zuhur etmez. Sanatçı, özünü korumak suretiyle, sanat düzeyini düşürmeksizin daha çok vuzuha, tebliğe ve toplumsal meseleleri açmaya yönelik eserler üretmeye başlar. Afganistan topraklarından göç etmeye zorlanan bir genç kızın gözünden düşen yaş, en az Türkiye’de cereyan eden olumsuz hadiseler kadar perişan eder onu.²¹

¹⁴ Rıdvan Çınar, “Cahit Zarifoğlu’nun Şiiri Üzerine Bir İnceleme”, s.61.

¹⁵ Kasım Arvasi’den aktaran: Mustafa Ünal, “Cahit Zarifoğlu’nu Vefatının 4. Yılında Anıyoruz”, **Zaman**, 7 Haziran 1990, s.7.

¹⁶ Cahit Zarifoğlu, **Yaşamak**, Beyan Yayınları, İstanbul, 2011, s.45-50.

¹⁷ Nazif Gürdoğan, “Güzelin Sanatı Güzel Olur”, **Cahit Zarifoğlu: Yürek Safında Bir Şair** (Haz. Âlim Kahraman), İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2003, s.215.

¹⁸ Nazif Gürdoğan, “Güzelin Sanatı Güzel Olur”, s.219.

¹⁹ Seyfettin Ünlü, “Kendi Şahsiyetinin Kulvarında Yalnızlığını Yaşayan Şair: Zarifoğlu”, **Cahit Zarifoğlu: Yürek Safında Bir Şair** (Haz. Âlim Kahraman), Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2003, s.231.

²⁰ Mehmet Akif İnan, “Cahit Zarifoğlu’nun Kişiliği ve Sanatı Çevresinde” (Söyleşi Yöneten: Şaban Abak), Cahit Zarifoğlu, **Konuşmalar**, Beyan Yayınları, İstanbul, 2011, s.204.

²¹ Cahit Zarifoğlu, “Abdülhak Maruf’a”, **Mektuplar**, (Haz. Mustafa Özçelik), Beyan Yayınları, İstanbul, 2012, s.27-30; Cahit Zarifoğlu, “Meral Maruf’a”, **Mektuplar**, (Haz. Mustafa Özçelik), Beyan Yayınları, İstanbul, 2012, s.116-122.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

Sanatçı, Müslüman bir yazar olmanın sorumluluğunu omuzlarında hisseder ve neredeyse her alanda eser vermeye gayret eder.²² Başta Afganistan olmak üzere bütün bir İslam coğrafyası bu şiire girer. Sanatçının toplumsal ve politik meselelere olan ilgisi, şiirini asla zayıflatmamakta, aksine ona daha bir dirilik katmaktadır.²³

Zarifoğlu'nun şiirleri hakkında özgün bir çalışmaya imza atan Rıdvan Çınar, şairin eserlerindeki temaların dönemsel farklılaşmalar ışığında düşünülmesi gerektiğini savunur. Çınar'a göre Zarifoğlu'nun, yayımladığı kitaplarla belirginleşen şiir çizgisi, yaşam serüvenindeki aşamalara göre şekillenmiştir. Bu çizginin kırılma noktaları ışığında Zarifoğlu şiiri üç dönemde incelenebilir. Bunlardan birincisi şairin “Şiirin kendisinden başka kaygım yoktu” dediği, İşaret Çocukları kitabıyla somutlaşan dönemdir. Bunlar daha çok bireysel şiirlerdir. Yedi Güzel Adam adı altında kitaplaşan şiirlerde ise şairin yeni bir yola girdiği görülür. Bu metinlerde şair, İşaret Çocukları'nın sıkıntı dolu atmosferinden kaçmak için toplumsal konulara yönelmektedir. 1973'ten vefatına kadar olan dönemde yazdığı şiirlerinde ise Zarifoğlu, artık dünyadaki konumunu kavramış ve bu konuma teslim olmuştur. Bunlar, İslami sorumluluk duygusunun egemen olduğu metinlerdir.²⁴

2. Cahit Zarifoğlu'nun Şiirlerinde Tasavvufun Görünüm Biçimleri

Cahit Zarifoğlu'nun kişiliğindeki bu değişim, ortaya koyduğu edebi metinleri de etkilemiştir. Sanatçı, daha önce yalnızca bireysel temaları işlerken aktüel konuları da şiir, roman ve günlüklerine taşımaya başlamıştır. Zarifoğlu'nun **İşaret Çocukları**'nı yayımladığı sırada görülen okuyucuyu umursamayan tavrı, bu dönemde tam tersine dönmüştür. 1974 yılında kendisiyle yapılan bir söyleşide “Hiç kimse şu ya da bu şiiri anlamak zorunda değildir”²⁵ diyen sanatçı, 1984'te gerçekleştirilen bir şiir soruşturmasında bazı şiirlerini, “Bütün dünya okuyacak, anlayacak ve kendine çekidüzen verecekmiş gibi yazdığını söylemektedir.”²⁶ Bu iki örnek, Zarifoğlu'nun, hayatı algılayış biçimindeki değişimi göstermesi açısından dikkate değerdir.

Şairin, 1970'li yılların ikinci yarısından sonra yaşadığı vecd hâli, iç hesaplaşmalar ve sufîyâne deneyimler (zikir, hüzn, teslimiyet, vecd, hayret, haşyet, recâ, vb.) bu metinlere yoğun bir şekilde yansımıştır. Önceki şiirlerinde sıkça rastlanan anlamda belirsizlik oldukça azalmıştır. Bu metinlerde sis aralanmış ve her şey daha net görünmeye başlanmıştır. Rasim Özdenören'e göre sanatçı, bu metinlerde, dünyaya “Müslümanca” bakışının sonuçlarını yansıtmıştır.²⁷

Bu bağlamda **Menziller** ve **Korku ve Yakarış** adlı şiir kitapları, tasavvufi kodlarla dolu sayısız şiir içermektedir. Allah ve Peygamber sevgisi ön plana çıkmaktadır. Bilhassa **Korku ve Yakarış**'ta tasavvufi duyarlılığın hâkim olduğu ürünler çoğunluktadır. Kapalı bir şiir olarak yorumlanagelen Zarifoğlu şiiri, hikmete yöneldiği zaman açılır ve belirginleşir.²⁸ Şair, “Özgürlüğe Doğru”²⁹, “Kayıt”³⁰ ve “Kabul”³¹ başlıklı şiirlerinde yeni bir yaklaşım biçimini haber verir. Beyit

²² Cemal Şakar, “Cahit Zarifoğlu: Daima Bir Başlangıç Vardır”, **Hece Dergisi (Yedi Güzel Adam'dan Biri: Cahit Zarifoğlu Özel Sayısı)**, S.126-127-128 Haziran-Temmuz-Ağustos 2007, s.47.

²³ Ahmet Fethi, “Daralan Vakitler”, **Hece Dergisi (Yedi Güzel Adam'dan Biri: Cahit Zarifoğlu Özel Sayısı)**, S.126-127-128 Haziran-Temmuz-Ağustos 2007, s.105.

²⁴ Rıdvan Çınar, “Cahit Zarifoğlu'nun Şiiri Üzerine Bir İnceleme”, s.82.

²⁵ Cahit Zarifoğlu, **Konuşmalar**, Beyan Yayınları, İstanbul, 2011, s.29.

²⁶ D. Mehmet Doğan (Hazırlayan), **Türkiye Kültür ve Sanat Yılığ**, Yazarlar Birliği, Ankara, 1984, s.211.

²⁷ Rasim Özdenören, “Cahit'in Şiiri Hem Kaynakları Hem Yapısı İtibariyle Müstakil Bir Alanın Ürünüdür”, s.7.

²⁸ Yusuf Turan Günaydın, “Dervişlik Havuzu İçre Cahit Zarifoğlu'nun Tasavvufi Tutum ve Düşüncesi”, s.80.

²⁹ Cahit Zarifoğlu, “Özgürlüğe Doğru”, **Şiirler**, 8.baskı, Beyan Yayınları, İstanbul, 2011, s.288-290.

³⁰ Cahit Zarifoğlu, “Kayıt”, **Şiirler**, s.292.

³¹ Cahit Zarifoğlu, “Kabul”, **Şiirler**, s.291.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

düzeniyle kurulmuş olan bu metinler, geleneksel şiir ile bir ilişki kurma çabasını da yansıtmaktadır.³²

Modern bir münacat olarak okuyabileceğimiz “Özgürlüğe Doğru”, Cahit Zarifoğlu'nun tasavvuf yoluna girişini konu edinmesi açısından oldukça önemlidir. Şair, uzun bir süre isyan ve gaflette kaldıktan sonra “ata yoluna meyilet[miş]” ve hakikat yolculuğuna çıkmaya karar vermiştir. Zarifoğlu, bu yeni süreçteki ilk intibâlarını, “Bırakıyor ardından belalara beni/ Tedbirim öldü gövdemin binası geçti” dizeleriyle tasvir eder. Tedbir, arzu edilmeyen bir sonucun ortaya çıkmasını önlemek için önceden hazırlık yapmak ve çare aramak demektir. Mutasavvıflar, tedbir almaya sıcak bakmazlar. “Her şey Allah'tandır ve O'ndan gelen bir şeyi gönül hoşluğuyla karşılamak gerekir. O'nun lütfu da kahrı da safası da cefası da hoştur” diye inandıklarından ötürü tedbir almayı ve ortaya çıkan durumları buna bağlamayı doğru bulmazlar. Allah'a tevekkül, itimâdı ve teslimiyeti esas alırlar.³³ Şair, tıpkı mutasavvıflar gibi tedbir almaktan vazgeçtiğini, bu mekanizmasının âdeta işlemez hâle geldiğini bildirmektedir. O, artık türlü belalarla karşı karşıyadır.

Tasavvufi anlayışa göre bela, Allah'ın kulunu denemesi, kendisinde mevcut olan iyi hallere gerçekte sahip olup olmadığını ona fiilen göstermesi, bu amaçla onu sıkıntıya sokmasıdır.³⁴ Kulun Allah'a yakınlığı, O'ndan gelen ezâ ve cefâlara samimi bir şekilde katlanması nispetinde olur. Şair, bu sıkıntıların üstesinden gelmeyi umut etmektedir.

Şiirde özgürlük kavramı, Allah'a teslim olunca gerçek hürlüğü yakalamayı, kaçış ise mâsivâdan sıyrılmayı ifade eder.³⁵ İslami prensiplere göre en büyük cihat, nefisle yapılan cihattır. Bu doğrultuda birçok mutasavvıf, tasavvufu “cihat-ı ekber” şeklinde tanımlanmıştır. Şair de aklı simsiyah, kalbi ise beyaz bir noktaya çeviren bu mücadeleyi oldukça çetin bir savaşa benzetir. Çok uzun, meşakkatli ama güzel bir yoldur. Bu yükü sırtlamak kolay değildir.

“Harp. Ezilen etim söğülen köpekliğim için değil
Güzel ölçülü zulmetmeden yeterince öldürülüğüm

Harp geliyor bir güzel bilendin mi kardeşim
Binlerce cilt tutuyor kılıçların hançerin” (s.288)

Dünyayı “ölümsüz hayat içre” bir “konak” olarak algılayan şair, yaşamın hakiki manasının dünya bağlarından ve nefsanî arzularından “geçildikçe” bulunabileceği kanısındadır.

Allah ile kul arasında kimi zulmetten, kimi nurdan binlerce perde bulunmaktadır. Aslında perde, insanoğlunu Yaratıcı'sından ayıran her şeydir. Madde, menfaat, şöhret, mülk, nefis ve şehvet zulmânî perdeler olup Allah'ı görmeye (tecelliye) ve ona ermeye (vuslata) engeldir. Bu yüzden şair, Allah'ın varlığının önündeki binlerce perdeden bir “perdecik[ğın]” kalkması için niyaz etmeyi sürdürür. Bu arzusunun kabul edildiğini görmek için bin yıl daha eşikte bekleyerek gözyaşı dökmeye razıdır.

“Sayısız perdeden bir perdecik kalksın için
Başım yüzüm kızarır haddim olmaz aslında” (s.289)

³² Yılmaz Taşçıoğlu, *Kader Hep Erken Zaman Hep Geç: Cahit Zarifoğlu'nun Şiiri*, 3F Yayınevi, İstanbul, 2008, s.194.

³³ Süleyman Uludağ, “Tedbir”, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabcacı Yayınevi, İstanbul, 2005, s.347.

³⁴ Süleyman Uludağ, “Bela”, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.71.

³⁵ Ali Pulat, “Zarifoğlu'nun Bazı Şiirlerindeki Tasavvufi Unsurlar Üzerine”, *Hece Dergisi (Yedi Güzel Adam'dan Biri: Cahit Zarifoğlu Özel Sayısı)*, S.126-127-128, Haziran-Temmuz-Ağustos 2007, s.85.

Bununla birlikte her âşığın, maşuğuna kavuşabilmek için birtakım zahmet ve elemelere katlanması gerektiğinin şuurundadır. Bu eğitim ve terbiye sürecine tasavvufta “riyazet” adı verilmiştir. Bilindiği gibi sufiler, az yemeye, az konuşmaya, az uyumaya, yalnız kalmaya, sürekli zikir ve tefekkür etmeye gayret ederler. Çünkü nefislerini yani benliklerini ancak bu metotlar aracılığıyla ıslah edebileceklerine inanırlar.³⁶ Nefsi terbiye için bazen onu zor ve ağır işlere koşarlar. Tabakalanmadan önce pis olan bir deri parçası, tabakalandıktan sonra temiz kabul edilir. Nefis de mücadele ve riyazetten önce pis, sonrasında temiz sayılır. Nefsin arzularını kırmak maksadıyla bedeni zor ve çetin işlere koşmak, diğer taraftan zihni ve düşüncüyü mâsivâdan uzaklaştırıp Allah üzerinde yoğunlaştırmak gerekir. Riyazet sayesinde sâlik, canının istediği her şeyi yapmaz, kısacası nefsiyle cenkleşir. Nefsine hâkim olur, aşağı arzularını dizginler ve kendisini manevi bir disiplin altına sokar.³⁷

Diğer taraftan şair, bu yolda karşısına çıkacak maddi ve manevi engellerle baş edebileceğinden emin değildir.

“Ey Zarif sen de ata yoluna meylettin

Korkarım bin bir belaya dayanmaz sıkletin” (s.290)

Uzun yıllar boyunca benliğinin esiri olan, maddenin peşinden koşan şair, artık ubudiyetin yani kulluğunun farkına varmıştır. İsyân etmeyi ve kibirlenmeyi terk etmiştir. Cesaret isteyen bu uzun soluklu mücadeleye girerken evliyanın ruhaniyetinden faydalanmak ve onlardan güç almak için “Destur” der. Ona şifa verecek tek ilaç “gönül ağlaması[dır]”. Şimdi, zaman, uzlet zamanıdır.

“Bir çeşit isyandın gönül ağlaması ilacın

Destur. Nice uzlet makamından geçersin şimdi” (s.290)

Uzlet, günaha girmemek, daha çok ve daha ihlaslı ibadet etmek için toplumdan ayrılıp tek başına yaşamak demektir. Tasavvufta başlangıç aşamasındaki sâlike uzlet gerekir. Bu, kötü ahlaktan ayrılmak için elzemdir. Uzlet uygulaması, hayat akışı içerisinde küçük zaman dilimlerinde iç murâkabe ve iç muhasebe için yapılır. Burada vatanı değil, sıfatları değiştirmek esastır. Kötü huyların ve davranışların yok olması, yerlerini güzel huy ve davranışların alması arzu edilir. Bu süreçte sâlik, vahdeti bulmaya çalışır. Zarifoğlu da ilahî lütuftan payına düşeni alabilmek için uzlet pratiğini uygulamanın gerekliliğine değinir.

“Kabul”³⁸ şiirinin dizelerine bakıldığında sanatçının yepyeni bir ruh hâline girdiği, “eski şairlikleri[ni]” önemsemediği, artık bambaşka “bir hâl kuşan[makta]” olduğu anlaşılır. Kısa zaman öncesine kadar samimiyetle inandığı görüşler, sürdürdüğü davranışlar, aldığı tavırlar, sarf ettiği sözler birer birer değişmektedir. Şair, kötülüklerden arınıp saf hâle gelebilmek, süflî hislerden temizlenebilmek ve Hak erenlerinden olabilmek için artık daha dikkatli hareket etmektedir. Kısacası hem bedeniyle hem de kalbiyle işlediği ameller konusunda daha çok özen göstermektedir. Üstelik şairin şiir ve şairlik eksenindeki fikirleri de bu değişiklikler listesinde yer bulmaktadır.

“Eski şairliklerim gitti gözümden

Gayridir başka bir hal kuşanyorum”

Bu iki dize, **Yaşamak**’la paralel bir şekilde incelendiği zaman daha kolay anlaşılacaktır. Çünkü Cahit Zarifoğlu, günlüklerinin bir kısmında şiirin, tıpkı insan gibi “Yaradana doğru gayret

³⁶ Süleyman Uludağ, “Riyazet”, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, s.298.

³⁷ Süleyman Uludağ, “Riyazet”, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, s.299.

³⁸ Cahit Zarifoğlu, “Kabul”, **Şiirler**, s.291.

et[tiğine]" inandığını ifade eder. Ona göre kâinat içindeki her şey, "evinden kaçmış gibi" yeniden yuvaya yani eşyanın ve mananın tek mirasçısı olan Allah'a varmaya çabalamaktadır ve tek amacı budur. Şair, meseleye bu perspektiften yaklaşır ve kaleme aldığı şiirlerin hiçbirini kendisine ait hissetmez. Onları yalnızca uzaktan seyrederek. Öfkelenen benliği ise devreye girip başkaldırır. Şairin kibirlenmesini, büyülenmesini, sanatçı kaprislerine kapılmasını arzular. Zarifoğlu, bu noktada benliğini yani nefisini ıslah etmeyi tek çözüm yolu olarak görür. Zira "olmak" hevesinin, kendisini rezillğe ve perişanlığa sürükleyeceğinin idraki içindedir.

"Yazdığım bütün şiirleri benden çalmışlar gibi özlüyorum. Onların sahibi olmadığının bundan daha inandırıcı delili olabilir mi? Hiç olmazsa yalnız bana ait bir tek şiirim bulunsaydı. Var olmak hevesim işte böyle başkaldırıyor. Fakat masum olmasına, bağışlanabilmesine çalışıyorum. Onu eğitiyorum. Onu okşayarak yatıştırıyor ve kalın parmaklıkları aralayarak ağına düştüğü insanperestlikten özgürlüğe kurtarıyorum."³⁹

"Kabul" şiirinin ilerleyen dizelerinde şairin yaşadığı fevkaladeliğin sebebi izah edilir: O, göğsünde "bir küçücük derya" keşfetmiştir.

"Göğsümde bir küçücük derya buldum
Kabına sığmaz bir ceylan yoldaşım"

Sanatçı, artık rahmanî bir huzura kavuşmuştur. Bununla birlikte uzun yıllar Allah'ın rahmetinden ve mağfiretinden uzak durduğu için derin bir pişmanlık yaşamaktadır.

"De Zarif inle. Ta ki huzura vardın
Nice yıl isyan durdun gurbet kaldın"

Yine **Yaşamak**'ın satır aralarından Zarifoğlu'nun ne denli büyük bir pişmanlık duyduğuna tanıklık etmek mümkündür. Sanatçı, Allah'ı tefekkür etme sürecinde çoğu kez hayret etmektedir. Bu hayretler onun, Yaradan'ın büyüklüğünü algılamasını kolaylaştırmaktadır. Diğer taraftan şairin işi bir kat daha zorlaşmaktadır. Çünkü yeni idrakler, yeni perdeleri kovalamaktadır. Bundan ötürü Zarifoğlu, geç kaldığını anlamakta ve ruhen çırpınmaktadır. Geçmişte huşu içinde kılmadığı namazlar onu utanç duymaya iter.

"Ve görüyorum ki yeni idraklerim yeni perdelerdir. Vardıkça hedefin uzaklığı büyüyor. –Şimdi geç kaldığının telaşıyla ruhen çırpıyorum. Her secdenin ele geçmez bir fırsat olduğunu anlıyor ve "secdede olmadan secdede olmak"larımı ahvahile anıyorum. Utanç içerisindeyim."⁴⁰

Cahit Zarifoğlu, mürşidi olan Abdürrahim Reyhan Efendi'ye aşk, hürmet ve hayranlık duygularıyla bağlıdır. Ondan aldığı dersler sayesinde manevi zorlukları aştığını ve bazı derecelere eriştiğini düşünmektedir. Şairin hususi mektupları bu hususta aydınlatıcı nitelik taşır. Zarifoğlu, 6.9.1980 tarihinde Ankara'dan bir dostuna yazdığı mektubunda,⁴¹ mürşidiyle beraber olduğunda nefisini ıslah etme konusunda oldukça başarılı olduğunu dile getirir. Abdürrahim Reyhan Efendi'nin Ankara'da bulunduğu süre içinde her akşam onun kaldığı dergâha gitmiş, hatme denilen zikir ve dualarına katılmıştır. Mürşidinin her adımını izlemiş, hâl ve hareketlerini örnek almıştır. Bu mekândan manevi bir zevk alarak ayrılmıştır. Ayrıca günahlardan kaçınma konusunda "olağanüstü

³⁹ Cahit Zarifoğlu, **Yaşamak**, s.101-102.

⁴⁰ Cahit Zarifoğlu, **Yaşamak**, s.101.

⁴¹ Araştırmacı ve akademisyen Hüseyin Yorulmaz, bu mektubu Erdem Bayazıt'ın terekesi arasında bulmuştur.

bir kabiliyet kazanmıştı[r]”. Öte yandan “Efendi[si]” Ankara’yı terk edince bu idrak ve dikkati gittikçe azalmıştır. Sanatçı bu nedenden ötürü büyük bir üzüntü ve pişmanlık yaşamaktadır.

“Efendimizi sabırsızlıkla bekliyoruz. Emin olun teşrif ettiklerinde elini öpmeye yüzüm yok. Bir haftayı aşkın bir süre buradaydı ve ben bir gün hariç hep akşam üzerleri hatmeye katılmak üzere dergâha gittim. Şu anda gittikçe artan bir pişmanlık ve suçluluk duygusu içindeyim. Efendisine ihanet edip evinden kaçmış bir köle gibi suçluyum. O bir haftanın ve teveccühün tadı damağımda kaldı. O bir hafta içinde bütün azalarımı günahlardan sakınmak konusunda olağanüstü bir kabiliyet kazanmıştım. Seviniyordum ve hep böyle devam edecek sanıyordum. Efendim gittikten sonra yavaş yavaş azaldı ve yeniden o eski kepezelikler üzerime çullandı. O saf halimi yeniden kazanmak için iradem boşuna gayret ediyor.”⁴²

Zarifoğlu, bu sorunu aşma konusunda mürşidinin kendisine “himmet ede[ceğini]”, kılavuzluk edeceğini ummaktadır.

“O uzakta olduğu halde hep huzurundaymış gibi olmak için ne yapacağımı bilemiyorum. Pirimiz inşallah himmet eder ve kalbime bırakır, talim ettirir ve öğretir.”⁴³

Zarifoğlu, mürşidine duyduğu hayranlığı ve onun, kendisi üzerindeki tesirini **Menziller**’de yer alan “Kayıt”⁴⁴ şiirinde çarpıcı bir şekilde ortaya koyar. O, dünyanın ve insanın çıkmazlarını, mürşidinin merhametli nazarı sayesinde anlamıştır. Şairin kurumuş dünyası bu sayede beslenip canlanmıştır.⁴⁵ Bu olumlu değişim, metne şu dizelerle akseder:

“Nur sarnıçları ballar koydun çöllere ruh eşiklerine
Senden kaynıyordu yine sana kapılıyor ırmakların”

Şair, seyr ü sülûk esnasında uzlet bağlamında iyice etraftan el ayak çekmiştir. Öyle ki yakın çevresinde ortadan kaybolduğu konusunda çeşitli söylentiler dolaşmaya başlamıştır. Yine de o, bazı makam ve mertebeleri aşmış olsa bile mürşidinin kendisine verdiği şerbetin tadı, damağından gitmemiştir.

“Menzili çoktan geçtim ün saldı kayboluşum
Kendi kuytumda çalkıyor şerbetini ağzım”

Sanatçı, bu şiirlerde de klasik bir anlatıma geçmiş, içeriğe uygun kalıp kullanmak istemiş ve beyit formunu kullanmıştır. İsyân ve öfke nöbetleri ile kibrini geride bırakan şair, maddeden arınıp manaya ulaşmıştır.⁴⁶ Kesret âleminin aldatıcı görüntülerinden yüz çevirmiştir.

Yine tasavvufi çerçevede değerlendirebileceğimiz “Ayna”⁴⁷ şiiri, sanatçının “büyük ve yeni bir hayat[1]” bilme yolundaki iç dönüşümünü, metaforik bir şekilde dile getirdiği bir metindir.⁴⁸ Zarifoğlu, dini-tasavvufi gelenekten aldığı öğeleri, kişisel serüveniyle örtüştürdüğü için bu metin,

⁴² Hüseyin Yorulmaz, **Bir Neslin Ağabeyi: Erdem Bayazıt**, s.260.

⁴³ Hüseyin Yorulmaz, **Bir Neslin Ağabeyi: Erdem Bayazıt**, s.260.

⁴⁴ Cahit Zarifoğlu, “Kayıt”, **Şiirler**, s.292.

⁴⁵ Ali Pulat, “Zarifoğlu’nun Bazı Şiirlerindeki Tasavvufi Unsurlar Üzerine”, s.86.

⁴⁶ Rıdvan Çınar, “Cahit Zarifoğlu’nun Şiiri Üzerine Bir İnceleme”, s.144.

⁴⁷ Cahit Zarifoğlu, “Ayna”, **Şiirler**, s.302.

⁴⁸ M. Fatih Andı, “Güneşe Tutulan Ayna Yahut Şairin İç Dönüşümü”, **Güneşe Tutulan Ayna**, Hat Yayınevi, İstanbul, 2010, s.15.

ayrıca önem arz etmektedir. Buradaki ayna, şairin iç dünyasına tutulan bir yansıtıcı olması hasebiyle dikkate şayandır. Şiir, şu çok çarpıcı iki mısrayla başlar:

“Ve gözüm eşyamda değil
Yorulдум maddemden”

Modern toplumlarda yaşayan bireylerde sahiplenme arzusu çok yoğun bir şekilde görülür. Bu bireyler, ellerindeki varlıkla yetinmek ve kanaat etmek yerine, doymak bilmeyen bir şehvetle daha fazla nesneyi/şeyi istiflemek için yanıp tutuşurlar. Maddenin cazibesi bütün benliklerini kuşatmıştır. Burada ise tasavvufî arka planın kendisini iyiden iyiye hissettirdiği bir manevi dönüşümden bahsedilmektedir. “Yorulдум maddemden” mısraı, şairin dünyevi kimlikteki her türlü olgudan ve daha fazla şeye sahip olma kaygısından soğuduğunu belirtmektedir. Buna ilaveten burada insanın kendi varlığıyla didişmekten, dahası onu ön plana çıkarmaya çalışmaktan usanması anlamı da saklıdır. Hatırlanacağı gibi Cahit Zarifoğlu, **İşaret Çocukları** isimli eserinde metafizik ürpertilere yaslanan bir varoluş kaygısını işlemiştir. İntisabı sonrasında ise varoluşu, kulluk penceresinden yorumlamaya başlamıştır.

“Ta ki dünya bitti
Köşk kurdum sakın oldum”

Burada geçen “dünya” kelimesi, tasavvufî gelenek çerçevesinde anlam kazanmaktadır. Tasavvufta dünya, insanı Allah’tan alıkoyan ve gaflete düşüren her şey olarak tanımlanmıştır. Bu açıdan mal, menfaat, itibar, mevki, hırs, şan ve şöhret dünyanın aldatıcı yüzleri olarak görülmüştür. Bundan ötürü zahit ve mutasavvıflar, dünyayı yılan, zehir, cadı ve fahişe gibi kötücül varlıklara benzetmişlerdir.⁴⁹ Ayrıca ahiretin kuması olarak betimledikleri dünyayı üç talakla boşamışlardır. Şair, dünya telaşını nihayete erdirmeye karar verdiği, dolayısıyla maddiyatı terk ettiği için yoksullaşmaz. Zira onun için artık “yeni bir dünya” başlar. O, başka bir dünyanın sâkini oluverir. Bu dinginliğin ve huzur atmosferinin ortasına köşk kurar. Üstelik burası gelip geçici bir konaklama yeri de değildir.

“Büyük yeni bir hayat bildim
Yeni yeni bildim yoksa ölüyordu bir şey
Bir insan binası yıkılıyordu durmadan”

Şair, rızıkına kanaat ve şükürle değil, “et[iyle]” yanaşan nefsinden usanmıştır. Bu durumdan ciddi şekilde rahatsızlık duymaktadır. Tam da böyle bir ruhsal labirentin içindeyken sufi dostlarının dile getirdiği bir müjdeyle çıkış kapısını bulmuştur. İlahî aşka erişebilmek için çabalayan bu insanlar, ona “Güneşte asla karanlık yoktur” demişlerdir. O da nefsini kontrol altına alabilmek ve ilahî hakikatlere vâkıf olabilmek için Allah’a teslim olmuş ve yol göstericilerin rehberliğinde içsel, manevi bir ceht sergilemeye başlamıştır. Bundan böyle bütün gayesi, en büyük düşmanı olarak gördüğü nefsini kırmak, ezmek ve öldürmektir. Bu uzun soluklu çabalar nihayet onun “büyük yeni bir hayat[ı]” yakından müşahede etmesine vesile olmuştur. Hatırlanacağı üzere tasavvufî öğretilerde “Ölmeden önce ölünüz” hadisine sık sık gönderme yapılmıştır. Kötü hal ve hareketlerin sona ermesi ölüm; iyi hal ve hareketlerin kazanılması hayat olarak kabul edilmiştir. Bir başka deyişle kalbin gerçek manada hayatta olması için nefsin ölmesi şarttır.⁵⁰

⁴⁹ Süleyman Uludağ, “Dünya”, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, s.112.

⁵⁰ Süleyman Uludağ, “Hayat”, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, s.162.

Yine tasavvufi litaretürde “bilmek”, olgunlaşmanın birinci merhalesi olarak kabul edilmiştir.⁵¹ Bu açıdan şair, kaydettiği başarının büyüklüğünü “yoksa ölüyordu bir şey” cümlesiyle izah eder. İki dünya arasındaki fark bu denli büyüktür.

Cahit Zarifoğlu, **İşaret Çocukları** ve **Yedi Güzel Adam**’da mücadele ettiği nefsinden yani “iç hayvan[ından]” kurtulmuştur. “İkinci Ayna”⁵² şiiri, bu gelişmenin verdiği sevinci anlatır. Şurası oldukça açıktır ki tasavvufi bağlanış, sanatçının iç sıkıntılarının sona ermesinde büyük rol oynamıştır. Necat Çavuş, “Zarifoğlu’nun İçindeki” isimli incelemesinde aşağıdaki dizelerin, “nefsi, içinden bir hayvan suretinde çıkan velinin kıssası[na]” göndermede bulunduğu dikkat çeker.⁵³

“Korkup kaçarken çıktı benden
Bir çeşit hayvan nereye dönsem o” (s.6)

Şair, her olgunun arkasında Yaratan’ın hikmetinin saklı olduğunu düşünür. Esasen insanların her gün yaşadığı ve sıradan birer olay olarak gördüğü olgular dizisi, Allah’ın rahmet[inin] şekillen[mesinden]” başka bir şey değildir. “Sempati”⁵⁴ şiirine, bu yaklaşımın doğurduğu bir dikkat ve gözlem egemendir.

“Kuyular sularını yükseltir
Çöllere sızıp gelen geyik ağızlarına

Her nasip için ayrı ayrı
Rahmet şekillenir”

Şair, üçüncü şiir kitabına isim veren ve modern bir münacaat niteliği taşıyan “Menziller”⁵⁵ şiirinde, tasavvufi bağlanmanın verdiği sevinci coşkun bir anlatımla dile getirir. Arapça bir sözcük olan “Menzil”, “konak, mertebe, makam” anlamlarına karşılık gelmektedir. Bunun yanında tasavvufi literatürde “Sâlikin seyr ü sülûk sırasında uğradığı makamlar” anlamında kullanılmaktadır. Çoğulu “menâzil”dir. Mutasavvıflar bu konuyu irdeleyen birçok eser kaleme almışlardır.⁵⁶ Tasavvuf eğitimi kademe kademe ilerler. Asıl hedefe ulaşmak için çıkılan bu yolculuktaki konaklama yerlerinin her biri bir makam, bir menzildir. Bundan ötürü menzil, müminin yaptığı ibadet ve riyazat ile Allah katında elde ettiği manevi derece olarak kabul edilir.⁵⁷ Çalışarak ve kademe kademe elde edilmesinden ötürü tasavvufta birçok menzil vardır. İlme’l-yakîn, ayne’l-yakîn, Hakka’l-yakîn vb.

Zarifoğlu, bu metnin ilk üç beytinde hakiki sevgili olarak gördüğü Allah’a seslenmektedir. Allah’ın sözü ve yolu olan **Kur’an-ı Kerim**, ruhlara sevinç ve huzur aşısı yapmaktadır. Şairin Allah’a duyduğu derin aşk, “bin gözlü devasa bir baş” gibidir. Sanatçı, Yaratıcı’nın, ulu dağlara nazar ettiğini zihnine getirdiği zaman O’nun azametini ve kudretini gözyaşları içinde tefekkür

⁵¹ Ethem Cebecioğlu, “Bilmek, Bulmak, Olmak”, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, 3.baskı, Anka Yayınları, İstanbul, 2005, s.103.

⁵² Cahit Zarifoğlu, “İkinci Ayna”, **Şiirler**, s.299.

⁵³ Necat Çavuş, “Zarifoğlu’nun İçindeki”, **Yönelişler**, S.22, Nisan 1983, s.27.

⁵⁴ Cahit Zarifoğlu, “Sempati”, **Şiirler**, s.300.

⁵⁵ Cahit Zarifoğlu, “Menziller”, **Şiirler**, s.303.

⁵⁶ Ethem Cebecioğlu, “Menzil”, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, s.426.

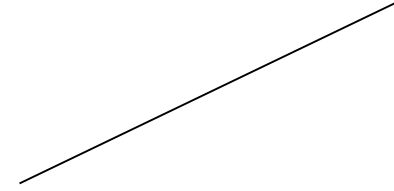
⁵⁷ Dilek Ceran, “Cahit Zarifoğlu’nun Menziller Şiirine Bir Bakış”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.18, Yıl: 2007, s.184.

etmektedir. “Sultanım” diye hitap ettiği Yaratıcı'nın emirlerini özenle yerine getirmesi durumunda mâsîvâdan sıyrılacağı ve gerçek anlamda özgür olacağı inancındadır.

“Baktığın dağların düşüncesi bile ağlatır beni
Hür olurum buyruklarını bir bir donansam sultanım”

Fakat şair, son dizelerde söylenmemesi gereken, boyundan büyük sözler sarf ettiğinin farkına varır ve nefisini sorguya çekme ihtiyacını hisseder. Kendi aklını “kırık akıl” diye nitelendirir ve bu cümleleri sarf ettiği için sınırı aştığını düşünerek korku duymaya başlar. Zira İslam'a göre insanoğlu cüz'i iradeye sahiptir. Bundan dolayı dünyada olup biten olgular dizisini akılla anlamaya ve çözüme kavuşturmaya imkân yoktur. Mutasavvıflar ilahî, ezeli ve ebedî gerçeklerin akıl yoluyla kavranamayacağını ısrarla vurgulamışlardır. “Kırık akıl” tabiri, bu noktada oldukça anlamlı görünmektedir.⁵⁸

“Aşkın bin gözlü devasa bir baş imiş
Yur herbirini uykulardan sohbetin

Dinlen ey Zarif bilatedbir çok söz açtın
Bu kırık akılla ne cürettir yaptığın”

Görüldüğü gibi şiirin son iki dizesinde şair, kendi benliğine seslenmektedir. Ayrıca bundan önce uzun bir çizgi çekmiştir. Bu çizgi, asıl hedefe ulaşabilmek için daha birçok menzili aşmak gerektiğine işaret ediyor olabilir. Bununla birlikte Zarifoğlu, yıllar sonra Mehmet Arslan'la yaptığı görüşme sırasında bu şiirin aralıklı son iki beyti arasındaki çizginin, kendi soyadının baş harfini oluşturduğuna dikkat çekmiş, bu davranışından dolayı pişman olduğunu belirtmiştir. Çünkü bu şekilde benliğini ön plana çıkardığı kanaatindedir. Hâlbuki takva bunu hoş görmemektedir. Tasavvuf öğretisinde “ene” yani ben, ego olarak nitelendirilir ve kibrin/gururun kaynağı olarak görülmüştür. Kişinin kendine değer vermesi, malını, mülkünü, makam ve mevkiini ön plana çıkarması hoş karşılanmamıştır. Bundan ötürü benlikten vazgeçmeyen, nefisini terbiye etmeyen, hep “ben” diyenlerin manevi anlamda mesafe alması mümkün görülmemiştir.⁵⁹ Zarifoğlu'nun endişesi buradan ileri gelmektedir.

“Eski şairlerin divanlarında her şiirin son beytinde isimlerinin geçtiğinden konu açtım. Geçmiş şairlerin şiirlerinde son beytinde imzalarını atmalarını kişiliklerini ortaya koyan bir durum olarak yorumladık. Takva açısından bunu

⁵⁸ Dilek Ceran, “Cahit Zarifoğlu'nun Menziller Şiirine Bir Bakış”, s.186.

⁵⁹ Ethem Cebecioğlu, “Ben Diyen İrşâd Mümkün Değildir”, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s.95-96.

onaylamadı. “Menziller’de “Menziller” şiirimde aralıklı son iki beyt ile arasındaki çizgi Zarifoğlu’nun Z’ini oluşturuyor. Keşke yapmasaydım” dedi.⁶⁰

Sanatçının son şiir kitabı olan **Korku ve Yakarış** (1986), “menzile doğru yol alan güzel insanların” vardıkları bir makamdır. Bu isim, İslami literatürdeki “havf u reca” makamını anımsatır. “Havf” korku; “recâ” ümit demektir. Havf u recâ hâlini mübtedi sufiler daha sık tecrübe ederler. İnsanın Allah’ın azabına veya gazabına uğrayabileceğini düşünmesi havfa, lütfuna ve nimetine nâil olabileceğini düşünmesi ise recâyaya sebep olur.⁶¹ Allah’ın zatından korkmak, âşıkın maşukunu üzmesinden ve rahatsız etmesinden korkması gibi bir korkudur. Bütün inananlar bu makamda korkarak bulunurlar. Fakat aynı zamanda Allah’ın af ve merhametini, lütuf ve keremini beklerler. Zira Allah’tan ümit kesmek büyük günahlardandır. En ideali, kulun bu iki duygu arasında bulunmasıdır.

Cahit Zarifoğlu, bir söyleşi sırasında, yayımladığı şiir kitaplarının isimlerini değerlendirirken sözü **Korku ve Yakarış**’a getirir. Şair, öncelikle **İşaret Çocukları**’nın bir bakıma işaret edilen, seçilen, gösterilen çocuklar olduğunu anımsatır. Manevi yetenekleriyle dikkat çeken bu çocuklar büyürler ve “Güzel Adam[lar]” olurlar. **Yedi Güzel Adam** başlıklı kitap içinde yer alan metinler, bu güzel adamları ele alır. Bunlar dünyevi bir mücadele içinde, soylu bir davanın kavgasını yaparlar. İçlerindeki soyluluk ve manevi güç, bu kitapta daha çok irilik, adale kuvveti ve şecaat şeklinde belirginleşir. Öfkeli ve iri gövdeli olmalarına rağmen hassas bir yürekleri vardır. Bu güzel adamlar daha sonra belli bir menzile doğru koyulurlar. Zarifoğlu’na göre bu kitapta tasavvufi algılama netleşir. Son kitabı olan **Korku ve Yakarış** ise “menzile doğru yol alan güzel insanların” vardıkları bir makamdır.

“Kederleri Allah’ın rızasını almak bakımından güzel çocukların, büyüyüp güzel adamlar olan adamların, menzile koyulanların ve korku ve reca makamına varanların durumu budur ve Korku ve Yakarış kitabı bütünüyle değil ama genel olarak veya yer yer bunu anlatmaktadır. Bilmiyorum, bu anlattıklarımla, “anlaşılmaz şiirler yazdığı oldukça sık söylenen ben”, fazla müsbet, fazla iyimser mi davrandım.”⁶²

“Korku ve Yakarış”⁶³ başlıklı şiirde, tasavvufi duyarlık daha da belirginleşmiştir. Sanatçının **Korku ve Yakarış** isimli eserine isim kaynağı olan bu şiire, Allah’ın azametinden ve başlıyıcılığından duyulan “umutlu korku” hâkimdir.⁶⁴ Bu, şairin, sahipsiz bir yaşantı şeklini geç yakalamış olmasından kaynaklanan bir korkudur. “Çölü okuyup deveyi çözmeyi öğrenen” Zarifoğlu, “secdesiz anlardan” dolayı pişmandır.

“Bana giysi verdin
Öyle biliyorum giyinmeyi
Beni doyurdun
Böyle biliyorum doymayı
Ve sayıyorum kimse yok

⁶⁰ Mehmet Arslan, “Farklı Şairlik Cephesiyle Cahit Zarifoğlu”, **Mavera (Cahit Zarifoğlu Özel Sayısı)**, S.129, Eylül 1987, s.79.

⁶¹ Süleyman Uludağ, “Recâ”, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, s.292.

⁶² Cahit Zarifoğlu, “Cahit Zarifoğlu ile Konuşmalar” (Söyleşiyi Yapan: Akif İnan), **Mavera (Cahit Zarifoğlu Özel Sayısı)**, S.129, Eylül 1987, s.101-104.

⁶³ Cahit Zarifoğlu, “Korku ve Yakarış”, **Şiirler**, s.342-344.

⁶⁴ Rıdvan Çınar, “Cahit Zarifoğlu’nun Şiiri Üzerine Bir İnceleme”, s.150.

Öyle, böyle bir doğa
 Yalnız beni götürüyor kıyamete
 Görüyorum ki fark ediyor
 Gülümserken korkuyorum” (s.344)

Zarifoğlu'nun bundan sonraki derdi ve tasası, inandıklarını uygulayabilecek ceht ve gayret içinde olmaktır. Şair, “Zahmet Vakti”⁶⁵ isimli şiirinde sâliklerin karşılaştıkları güçlükler karşısında benimsedikleri davranış biçimlerinden söz eder. Bilindiği üzere sâlik, Allah'a giden uzun yolda birtakım belalara uğradığı zaman sızlanmaz, yakınmaz. Bilakis kalbi her an huzur ve sükun içindedir. Allah'ın ezeli tercihini gören sâlik, onun kendisi hakkındaki tercihinin, şahsı için yaptığı tercihten daha iyi olduğunu kavrayarak kızmayı ve şikâyeti bırakır. Horasan mutasavvıfları, rızayı bir makam olarak kabul etmişlerdir. Rıza makamındaki kul, “Kahrın da hoş lütfun da” der ve Allah'ın hiçbir tecellisinden şikâyetçi olmaz.⁶⁶

Zarifoğlu'nun yaklaşımı rıza makamını zihne getirmektedir. Bu yeni süreçte, isyana ve sızlanmaya yer yoktur ve “sevgilinin elinden dertler”, bağış ve kefaret olarak tasavvur edilir. Zira “bir isyan kazanı devrilme[miştir]”; aksine “bir tövbe sancağı açıl[mıştır]”. (s.355)

“Sevgilinin elinden dertler hoş
 Bilene / çamur çamur olarak
 Tekme tekme olarak
 Ongündür ve kırk gündür daha
 Aç acına ayakta
 Durmak
 Elligün ayakta durmak olarak kaydedildi
 Sevgilinin elinden bağış ve kefaret olarak
 Bilindi
 Rızı olundu
 Ağlanmadı” (s.354)

Şair, kendi tasavvuf tecrübesinden yola çıkarak kaleme aldığı bu dizelerde, zikir ve tesbihat pratiklerine de değinir. Zikir, tarikat ehlinin belli kelime ve ibareleri, belli sayıda, belli bir hareket düzeni içinde söylemesidir. Zikir sırasında zikreden kişi, zikredilenden başka her şeyden geçer. Bir başka deyişle zâkir, zikirde mezkûrdan başkasını hatırlamaz. Kendisini kaybeder, hatta yaptığı zikrin bile farkında olmaz. Bu yüzden zikir, kişinin tam bir vecd hâli içinde kendinden geçip Allah'ı buluş (vuslat) hâlidir.⁶⁷ Zaten zikrin temel amacı, Allah'ı unutmayı ve gaflet halinde bulunmayı engellemektir.

⁶⁵ Cahit Zarifoğlu, “Zahmet Vakti”, *Şiirler*, s.353-355.

⁶⁶ Süleyman Uludağ, “Rıza”, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.295.

⁶⁷ Süleyman Uludağ, “Zikir”, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.393.

Şiir metninde Nakşibendi tarikatında toplu olarak icra edilen bir zikir ve dua biçimi olan “hatme”den⁶⁸ söz edilmektedir. Genellikle pazartesi ve cuma geceleri gerçekleştirilen bu ritüele tövbe ve istiğfar ile başlanır. Besmele, salavat, Fatiha, İnşirah ve İhlas sureleri okunur. Sonra eller kaldırılıp dua edilir.⁶⁹ Metinde, dergâhta bir araya gelen sufilerin, şeyhin etrafında bir halka oluşturacak şekilde diz dize oturdukları ifade edilir. Avuçlar bir açılıp bir kapanırken kalp ön plana çıkmış, akıl sınır dışı edilmiştir. Herkes derin bir vecd içinde ilahî lütuflara ermeyi umut etmektedir. “Tövbe sancağı[nın]” açıldığı bu duygu yüklü dakikalarda, gözden Allah aşkıyla düşecek bir damla gözyaşı, “bir iri yakut” kadar değerlidir.

“Kalbim aç
Etim yanık
Dünya diz çöktüğüm yer kadardır dizimin yanında bir diz
dizimin yanında bir diz sağdan bir iki üç
dört beş altı yedi
bir sana bir sana bir sana... avucunu aç avucunu kapa
dilini tut aklını kravatın gibi çöz at
şimdi bir damla gözyaşı bir iri yakut” (s.355)

Cahit Zarifoğlu'nun **Korku ve Yakarış**'ta yer alan bir başka şiiri olan “Başım Eğik Dilim Kapalı Gözler Kaçanağı Anlamında”⁷⁰ da yine uyanış ve hesaplaşma süreci karşımıza çıkar. Şair, tasavvufi iç içe olmaya karar vermekle yeni bir âlemin kapılarını aralamıştır. Elbette bu durum acı çekmeye neden olan bir iç hesaplaşma sürecini beraberinde getirmektedir. Üstelik sanatçı, kendisini, bütün bir İslam coğrafyasının yükünü yüklenmiş gibi hissetmektedir. O, rüyalarını hatırlamadan uyanan “dokuz yüz milyon Müslüman” için endişelenmektedir. Zira beş vakit okunan ezan sesi bile onları derin gaflet uykusundan uyandırmaya yetmemektedir.

“Bunların üzerine ezan
Ulu sancılar vuran
Bir kırbaç olmalıydı
Her duyan
Bağrını açmalıydı akan kanı da sevdayı da
yorumlamaya almalıydı” (s.358)

Zarifoğlu, kuldan korkan fakat Yaradan'dan korkmayan, O'nun azametini umursamayan Müslümanların artık uyanması arzusundadır. Bu sebeple “Korku gerek reca gerek” diye haykırır.

“Elim dizlerime Vur Kalk
Müslümanlar uyanın Eller Dizlere Vur Kalk
Yumruklar dizlere vur vur

⁶⁸ Mehmet Atilla Maraş, “Güzel Ev” başlıklı şiirinde, Cahit Zarifoğlu'nun da katıldığı bir hatme ritüelinden söz etmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Mehmet Atilla Maraş, “Güzel Ev”, **Erdem Bayazıt Kitabı** (Yayımlayan: D. Mehmet Doğan), Türkiye Yazarlar Birliği, Ankara, 2009, s.248.

⁶⁹ Süleyman Uludağ, “Hatm-i Hâce”, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, s.161.

⁷⁰ Cahit Zarifoğlu, “Başım Eğik Dilim Kapalı Gözler Kaçanağı Anlamında”, **Şiirler**, s.357-360.

AMA BEN Ama ben Ama ben Ama ben” (s.358)

Bu şiirde de “havf u reca” hali söz konusudur. Şair, hem kendi günahlarını hem de ümmetin günahlarını düşünerek acı çeker. Başı eğik, dili kapalıdır. Gözleri kaçınağına dönmüştür; kısacası perişan bir haldedir.

“Korkuyorum o nedenle

Başım eğik

Dilim kapalı” (s.360)

Sonraki dizelerde ise şair, yüreğini mürşidine sunar. Artık aklın ve mantığın yanılmalarına kapılmayacağı, manevi hakikatlere açılan güvenilir bir kapı bulmuştur. Bu kapıda kalbe dayalı bir sonsuzluk konuşacağından ötürü göz kapanmış, akıl susmuştur. Şair, bir anda rahatlık ve ferahlık duyar.⁷¹

“Aha Şeyhefendim Aha yüreğim

Göz kapanır akıl susar susar akıl

İstersen haydi haydi haydi

Yeryüzünün bütün gümbürtülerini çağır” (s.3)

Sanatçının vefatından sonra **Yedi İklim** dergisinde yayımlanan “Sultan”⁷² şiirinde de havf u recâ makamını anımsatan bir duygu yoğunluğu söz konusudur. Şair, öncelikle kul olarak acziyetini vurgular. Abdurrahman Cahit Zarifoğlu isimlerinin baş harfleri (ACZ) bile onun ilahî kudret karşısında ne kadar âciz olduğunu göstermeye kifayet etmektedir. Seçkin bir kimse değildir; eski günahları dipdirdir; kendisine bahşedilen hayatı boş geçirmiştir. Üstelik yaptığı ibadetler de eksik ve kusurludur. Zarifoğlu, bu kırık karneye rağmen bağışlanmayı dilemekten vazgeçmez. Zira Allah’ın Rahim olduğunun, bu yüzden müminlere rahmet ve merhamet ettiğinin farkındadır.

“Sana zorsa yanmaya razıyım

Kolaysa affı esirgeme

Hayat boş geçti

Geri kalan korkulu

Her adımım dolu olsa

İşe yaramaz katında

Biliyorum

Bağışlanmamı diliyorum” (s.491)

Sonuç

Cahit Zarifoğlu, manevi değerlerin içselleştirildiği ve samimiyetle yaşatıldığı bir aile atmosferinde büyümüştür. Hem annesi hem de babası, tasavvufî bir eğitim sürecine dâhil olmuş insanlardır. Sanatçının, sonraki yıllarda mutasavvîf kimliğiyle meşhur bir aileye damat olması ve

⁷¹ Seyfettin Ünlü, “Hakikat Bilgisini Kuşanan Şair”, **Bürde**, S.3, Haziran 1991, s.43.

⁷² Cahit Zarifoğlu, “Sultan”, **Şiirler**, s.491.

hemen ardından manevi bir rehberle bağlanması, onun tasavvuf temalı birçok şiir kaleme almasına sebebiyet vermiştir. Sanatçının karakterindeki ve bakış açısındaki değişim, bu metinlerde yansımaları bulmuştur.

Modern Türk şiirinin gelişim çizgisi incelendiğinde arayış içinde olan birçok şairin, düşünce temelinde yok sayıya bile tasavvufa yöneldiği, ondan ödünç aldığı öğeleri metnine taşıdığı görülmektedir. Bu şairler, böylelikle ortaya koydukları metinlere kültürel bir arka plan oluşturabilmişler, canlı bir renk, hoş bir ses katabilmişlerdir.

Cahit Zarifoğlu'nun konumu, geleneksel kültür yüküne olumsuz bir şekilde yaklaştığı halde modern şiir yaratma sürecinde ondan formel olarak yararlanan, onu araçsallaştıran çağdaşlarından farklıdır. Zira sanatçı, tasavvufu beslenilmesi gereken bir ana damar olarak benimsemiştir. Üstelik tasavvufu bizatihi tecrübe etmiş ve özümsemiş biri olarak bu ilişkiyi hem düşünce ve maneviyat ekseninde, hem de edebiyat düzleminde gerçekleştirmeyi başarmıştır. Zarifoğlu'nun bilhassa 1970'li yılların ikinci yarısından sonra yayımladığı şiir metinleri bu bağlamda ayrı bir önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- ABAK, Şaban (Söyleyişi Yöneten): "Cahit Zarifoğlu'nun Kişiliği ve Sanatı Çevresinde", Cahit Zarifoğlu, **Konuşmalar**, Beyan Yayınları, İstanbul, 2011, s.169.
- AHMET Fethi: "Daralan Vakitler", **Hece Dergisi (Yedi Güzel Adam'dan Biri: Cahit Zarifoğlu Özel Sayısı)**, S.126-127-128 Haziran-Temmuz-Ağustos 2007, s.102-105.
- ANDI, M. Fatih: "Güneşe Tutulan Ayna Yahut Şairin İç Dönüşümü", **Güneşe Tutulan Ayna**, Hat Yayınevi, İstanbul, 2010.
- ARSLAN, Mehmet: "Farklı Şairlik Cephesiyle Cahit Zarifoğlu", **Mavera (Cahit Zarifoğlu Özel Sayısı)**, S.129, Eylül 1987, s.79.
- CEBECİOĞLU, Ethem: **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, 3.baskı, Anka Yayınları, İstanbul, 2005.
- CERAN, Dilek: "Cahit Zarifoğlu'nun Menziller Şiirine Bir Bakış", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.18, Yıl: 2007, s.181-186.
- ÇAVUŞ, Necat: "Zarifoğlu'nun İçindeki", **Yönelişler**, S.22, Nisan 1983, s.24-27.
- ÇINAR, Rıdvan: "Cahit Zarifoğlu'nun Şiiri Üzerine Bir İnceleme" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 1999.
- DOĞAN, D. Mehmet (Hazırlayan): **Türkiye Kültür ve Sanat Yıllığı**, Yazarlar Birliği, Ankara, 1984.
- ERYARSOY, Mehmet Nezir: **Gül Yetiştiren Adam: Rasim Özdenören**, İlke Yayıncılık, İstanbul, 2009, s.136-138.
- GÜLTEKİN, Asım: "Rasim Özdenören'de Fikir ve Hayat Tutarlılığı", **Medeniyetin Burçları: Rasim Özdenören Kitabı** (Haz. Turan Karataş), Memur-Sen Kayseri İl Temsilciliği, Kayseri, 2011, s.98-106.
- GÜNAYDIN, Yusuf Turan: "Dervişlik Havuzu İçre Cahit Zarifoğlu'nun Tasavvufi Tutum ve Düşüncesi", **Hece Dergisi (Yedi Güzel Adam'dan Biri: Cahit Zarifoğlu Özel Sayısı)**, S.126-127-128, Haziran-Temmuz-Ağustos 2007, s.77-84.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

- GÜRDOĞAN, Ersin Nazif: "Güzelin Sanatı Güzel Olur", **Cahit Zarifoğlu: Yürek Safında Bir Şair** (Haz. Âlim Kahraman), İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2003, s.211-221.
- _____ : **İki Dünyanın Hesaplaşması**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2011.
- İNAN, Akif (Söyleşiyi Yapan): "Cahit Zarifoğlu ile Konuşmalar", **Mavera (Cahit Zarifoğlu Özel Sayısı)**, S.129, Eylül 1987, s.101-104.
- MARAŞ, Mehmet Atilla: "Güzel Ev", **Erdem Bayazıt Kitabı** (Yayımlayan: D. Mehmet Doğan), Türkiye Yazarlar Birliği, Ankara, 2009, s.248.
- ÖZDENÖREN, Rasim: "Cahit'in Şiiri Hem Kaynakları Hem Yapısı İtibariyle Müstakil Bir Alanın Ürünüdür", **Yedi İklim (Cahit Zarifoğlu Özel Sayısı)**, S.5-6, Temmuz-Ağustos 1987, s.4-8.
- _____ : "Kuşbakışı", **Hece Dergisi (Yedi Güzel Adam'dan Biri: Cahit Zarifoğlu Özel Sayısı)**, S.126-127-128 Haziran-Temmuz-Ağustos 2007, s.3-37.
- PULAT, Ali: "Zarifoğlu'nun Bazı Şiirlerindeki Tasavvufi Unsurlar Üzerine", **Hece Dergisi (Yedi Güzel Adam'dan Biri: Cahit Zarifoğlu Özel Sayısı)**, S.126-127-128, Haziran-Temmuz-Ağustos 2007, s.85-92.
- ŞAKAR, Cemal: "Cahit Zarifoğlu: Daima Bir Başlangıç Vardır", **Hece Dergisi (Yedi Güzel Adam'dan Biri: Cahit Zarifoğlu Özel Sayısı)**, S.126-127-128 Haziran-Temmuz-Ağustos 2007, s.43-47.
- TAŞÇIOĞLU, Yılmaz: **Kader Hep Erken Zaman Hep Geç: Cahit Zarifoğlu'nun Şiiri**, 3F Yayınevi, İstanbul, 2008.
- ULUDAĞ, Süleyman: **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Kabcacı Yayınevi, İstanbul, 2005.
- ÜNAL, Mustafa: "Cahit Zarifoğlu'nu Vefatının 4. Yılında Anıyoruz", **Zaman**, 7 Haziran 1990, s.7.
- ÜNLÜ, Seyfettin: "Hakikat Bilgisini Kuşanan Şair", **Bürde**, S.3, Haziran 1991, s.43.
- _____ : "Kendi Şahsiyetinin Kulvarında Yalnızlığını Yaşayan Şair: Zarifoğlu", **Cahit Zarifoğlu: Yürek Safında Bir Şair** (Haz. Âlim Kahraman), Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2003, s.231-234.
- YEŞİLYURT, Cahit: "Şiirin Genç Gövdesinin Binası Geçti", **Yedi İklim (Cahit Zarifoğlu Özel Sayısı)**, S.5-6, Temmuz-Ağustos 1987, s.30-33.
- YORULMAZ, Hüseyin: **Bir Neslin Ağabeyi: Erdem Bayazıt**, Hat Yayınevi, İstanbul, 2012.
- ZARİFOĞLU, Cahit: **Yaşamak**, Beyan Yayınları, İstanbul, 2011.
- _____ : **Konuşmalar**, Beyan Yayınları, İstanbul, 2011.
- _____ : "Şan", **Şiirler**, 8.baskı, Beyan Yayınları, İstanbul, 2011, s.95-104.
- _____ : "Özgürlüğe Doğru", **Şiirler**, 8.baskı, Beyan Yayınları, İstanbul, 2011, s.288-290.
- _____ : "Kayıt", **Şiirler**, 8.baskı, Beyan Yayınları, İstanbul, 2011, s.292.
- _____ : "Kabul", **Şiirler**, 8.baskı, Beyan Yayınları, İstanbul, 2011, s.291.
- _____ : "Zahmet Vakti", **Şiirler**, 8.baskı, Beyan Yayınları, İstanbul, 2011, s.353-355.
- _____ : "Başım Eğik Dilim Kapalı Gözler Kaçanağı Anlamında", **Şiirler**, 8.baskı, Beyan Yayınları, İstanbul, 2011, s.357-360.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

-
- _____ : “Menziller”, **Şiirler**, 8.baskı, Beyan Yayınları, İstanbul, 2011, s.303.
- _____ : “Korku ve Yakarış”, **Şiirler**, 8.baskı, Beyan Yayınları, İstanbul, 2011, s.342-344.
- _____ : “Sempati”, **Şiirler**, 8.baskı, Beyan Yayınları, İstanbul, 2011, s.300.
- _____ : “Ayna”, **Şiirler**, 8.baskı, Beyan Yayınları, İstanbul, 2011, s.302.
- _____ : “İkinci Ayna”, **Şiirler**, 8.baskı, Beyan Yayınları, İstanbul, 2011, s.299.
- _____ : “Sultan”, **Şiirler**, 8.baskı, Beyan Yayınları, İstanbul, 2011.
- _____ : **Mektuplar**, (Haz. Mustafa Özçelik), Beyan Yayınları, İstanbul, 2012.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

